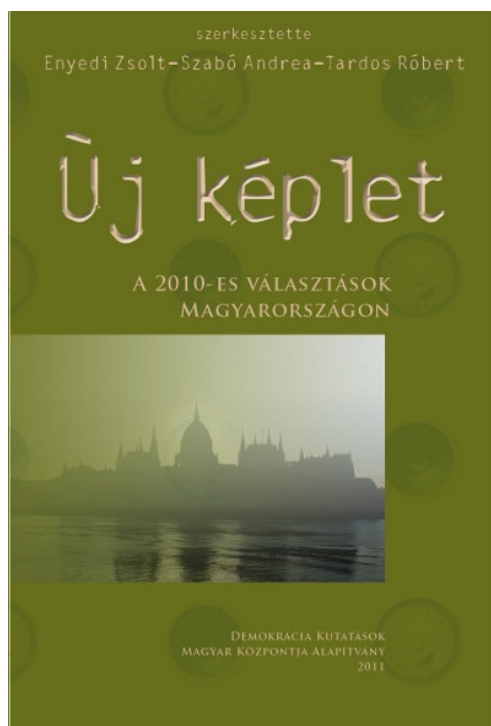


Előszó

Megjelent: Enyedi Zsolt, Szabó Andrea és Tardos Róbert (szerk.):
Új képlet. Választások Magyarországon, 2010. Budapest: Demokrácia
Kutatások Magyar Központja Alapítvány, 2011, 7-13. p.

Forrás: <http://www.valasztaskutatas.hu>



ELŐSZÓ

Számos izgalmas, de a pártrendszer alapvető logikáját inkább csak megerősítő választás után lefolyásukat tekintve akár unalmasnak minősíthető, ám hatásukban megrendítő erejű választásoknak lehettünk tanúi 2010-ben. A változás nagysága miatt az események részleteinek dokumentálása is a társadalomkutatók érdeklődésére tarthat számot, nem beszélve a komparatív elemzésekről, az oksági viszonyok feltárásáról és az egyes pártokra vonatkozó mélyfúrásokról.

Kötetünk a változások politikai előzményeinek, következményeinek és jelentőségének elemzésére vállalkozott. Az egyes tanulmányok a választások eredményeiben is tükröződő politikai átrendeződésekről folytatott empirikus társadalomtudományi kutatások tapasztalatait foglalják össze. Az elemzések középpontjában a pártok stratégiája és kommunikációja, a politikai elit rekrutációja, a szavazók politikai viselkedése és ideológiai orientációja, valamint a közvélemény változása és mérhetősége áll. A tanulmányokban közzétett kutatási eredmények az egyetemi képzés és a civil szerveződések számára egyaránt érdekesek lehetnek.

A jelen kötet a Magyar Választáskutató Program (MVP) egyik terméke.¹ A Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány (DKMKA) által támogatott MVP Tématanácsa 2002 őszén alakult meg abból a célból, hogy a politikai viselkedést, választói magatartást tágabb tudományos szemszögből, a magyarországi kutatóhelyek széles körének bevonásával vizsgálja. Az első jelentősebb vizsgálat homlokterében a magyarországi politikai tagoltság, a társadalmi és kulturális rétegződés, valamint az infokommunikációs technológiák terjedése nyomán kialakuló digitális szakadékok, törésvonalak kapcsolatai, kölcsönhatásai álltak. A kutatások egy következő hullámában – a 2004-es európai parlamenti (EP) és a 2006-os országgyűlési választások kapcsán – Magyarország uniós integrálódásának közgondolkodásbeli kérdései kerültek középpontba.

¹ A kötet valamint az abban található tanulmányok létrehozása A politikai részvétel és képviselet kutatása a demokráciakapacitás növelése érdekében című, az EGT/Norvég Finanszírozási Mechanizmus program 0089/NA/2008-3/ÖP-9 referenciaszámú projektje keretében valósult meg.

Ötéves kutatás- és publikációsorozat² után, mely a hazai politikai tagolódás (tömbképződés, polarizálódás) kérdéseire összpontosított, 2007-ben az MVP Tématanácsa újabb kutatási ciklust indított. A korábbi súlypontokat is megtartva, e vizsgálsorozat fókuszában a részvétel és képviselet kérdései álltak; további új elemként az állam szerepével kapcsolatos felfogások, a jóléti attitűdök szerveződési típusai is megjelentek. A széles értelemben felfogott – a választási aktuson kívül civil szerveződésekre, nem konvencionális formákra is kiterjedő – állampolgári részvétel mellett a vizsgálat olyan témákat is magába foglalt, mint a közügyekkel kapcsolatos személyes jogosultságok, a választópolgári/törvényhozói kapcsolat, képviseleti mandátum és beszámoltathatóság a köztudatban, a képviseleti tevékenység észlelt és kívánatos orientációs keretének közvéleménybeli és elitfelfogásai. Az újabb ciklus a 2008. márciusi népszavazáshoz kapcsolódóan indult széles körű kutatási tevékenységgel, a közvetlen politikai részvétellel összefüggő kérdések átfogó körét érintve. A felvételi módszerek tárházát több új elemmel – személyes és online panel, telefonos követő, interaktív csoportkísérlet alkalmazásával is – bővítő kutatássorozatról külön kötet készült (Enyedi Zsolt [szerk.]: *A népakarat dilemmái. Népszavazások Magyarországon és a nagyvilágban*, 2009). Az MVP 2003-as indító nagyfelvételéhez hasonló, de ezúttal már panelszerű longitudinális jelleggel tervezett kutatássorozat alapfelvétele 2008 tavaszán zajlott le, mely a korábban is vizsgált hangsúlyos kérdéskörök mellett már a részvétel és képviselet témáit helyezte középpontba. A longitudinális sorozat következő hullámára az európai parlamenti választás előtt került sor 2009 tavaszán.³ Ez utóbbi hullám eredményeivel e kötet több tanulmánya kiemelten foglalkozik. A 2010-es országgyűlési választások előtti 1500 fős személyes felvételt telefonos és online vizsgálatok egészítették ki. Összevonva ezeket az adatokat, 5 ezer főnyi, sajátos

² Ezek a következők voltak: Angelusz Róbert–Tardos Róbert (szerk.): *Törések, hálók, hidak – Választói magatartás és politikai tagolódás Magyarországon* (2005); Tóka Gábor–Bátory Ágnes (szerk.): *A 2004. évi parlamenti választások. Pártok és szavazói magatartás nemzetközi összehasonlításban* (2005); Karácsony Gergely (szerk.): *Parlamenti választás 2006. Elemzések és adatok* (2006); Hegedűs István (szerk.): *A magyarok bemenetele. Tagállamként az Európai Unióban* (2006); Angelusz Róbert–Tardos Róbert (szerk.): *Mérésről mérésre. A választáskutatás módszertani kérdései* (2006).

³ Az adatfelvétel elkészítése A politikai részvétel és képviselet kutatása a demokráciakapacitás növelése érdekében című, az EGT/Norvég Finanszírozási Mechanizmus program 0089/NA/2008-3/ÖP-9 referenciaszámú projektje keretében történt. E felvételek előkészítésében és terepmunkáinak megvalósításában a Szonda Ipsos, a Medián és a Tárki munkatársai vettek részt.

választói csoportok behatóbb vizsgálatára is alkalmas polimetrikus adatbázis létrehozására nyílt mód.⁴

Az újabb kutatási hullám megőrizte az előző etapok újszerű módszerek alkalmazására – esetenként kifejlesztésére – irányuló igényét, s egyben a törekvést a megközelítések szélesebb spektrumának érvényesítésére – a társadalomkutatás hagyományos kvantitatív apparátusa mellett. A kapcsolathálózati technikák korábban is alkalmazott eszközei új elemmel bővültek az ismeretségi párt nexus körvonalazására vonatkozóan. Ahogy ez előbbi, úgy a különböző felvételi módok – köztük a rövid múltra visszatekintő online *survey* – vegyes felhasználására épülő polimetrikus kutatási irány sem igazán terjedt még el a nemzetközi gyakorlatban. Nemzetközi előzményekhez kapcsolódóan a kutatássorozat jelentős kezdeményezése volt a képviseleti felfogásokról alkotott állampolgári vélemények és a politikai elit hasonló kérdésekkel kapcsolatos álláspontjának párhuzamba állítása, a parlamentbe jutott és mandátumot nem szerzett képviselőjelöltek vizsgálata. Ebbe a sorba illeszkedtek azok a választás előtti, úgynevezett *smartvote* (vagy tájoló) típusú felvételek, melyek az állampolgárok tájékozottsági szintjének a választói döntésre gyakorolt befolyására összpontosítottak. Hasonlóan tágította a módszertani kereteket az egyéni szintű *survey*-megközelítés területi szempontú – részben aggregát adatokon alapuló – kiegészítése.

A kutatógárda összetétele az idők során módosult,⁵ ám megmaradt az interdiszciplináris orientáció, mely számos területet (politikatudomány, szociológia, szociálpszichológia, közgazdaságtan, térökonómia stb.) fog át. A hazai szerzők mellett az európai választáskutatás élvonalához tartozó, a politikai tagolódás és képviselet kérdéskörében vezető pozíciót betöltött külföldi társadalomkutatók is csatlakoztak kutatási programunkhoz.

A jelen kötet a korábbi hat könyv közül leginkább a *Parlamenti választás 2006* című, Karácsony Gergely által szerkesztett kötetre hasonlít. Ez nem véletlen, hiszen ő gondoskodott a jelen kötet előkészítéséről is, politikai szerepvállalása miatt azonban ezt a munkát már nem tudta megvalósítani.

⁴ A 2010-es személyes felvételek munkálatai az Ipsos és a Medián, a telefonosé a Forsense, míg az online felvételeké az Ipsos közreműködéséhez fűződnek. Az adatfelvétel elkészítése A politikai részvétel és képviselet kutatása a demokráciakapacitás növelése érdekében című, az EGT/Norvég Finanszírozási Mechanizmus program 0089/NA/2008-3/ÖP-9 referenciaszámú projektje keretében történt.

⁵ A DKMKA MVP Tématanácsában az alapító Sándor Péteren kívül kezdetektől meghatározó szerepet játszott a kutatói gárdában Angelusz Róbert, Fábíán Zoltán, Karácsony Gergely, Tardos Róbert, Tóka Gábor és Závecz Tibor. Sándor Péter változatlan szerepe mellett az utóbbi kör később több ponton módosult, jelenleg Beck László, Bozsonyi Károly, Enyedi Zsolt, Fábíán Zoltán, Szabó Andrea, Tardos Róbert, Tóka Gábor és Závecz Tibor alkotja ezt a kutatói magot.

AZ EGYES FEJEZETEK RÖVID TARTALMA

A kötetet indító tanulmányukban *Enyedi Zsolt* és *Kenneth Benoit* „átrendező” és „kritikus” választásként értelmezik a 2010-es parlamenti választást – bár figyelmeztetnek arra, hogy a klasszikus amerikai példával ellentétben Magyarországon a kritikusnak minősíthető választások rendre alacsony részvétel mellett zajlanak, és ezért hosszú távú hatásaikban is korlátozottabbak. A nagymértékű változást az eseménytörténettel és a bal–jobb ideológiai tér átalakulásával egyaránt összefüggésbe hozzák. Adatokkal igazolják, hogy a polgárok öndefinícióját és a pártokról kialakított elképzeléseit tekintve nagymértékű polarizáció és 2006 után jelentős jobbratolódás bontakozott ki. A folyamat végére a Fidesz a medián szavazó tőszomszédságába, az MSZP pedig a politika ideológiai senki földjére került. A pártok továbbra sem az ideológiai skála közepén lévők kegyeit keresik, és a pártrendszer megőrizte magas koncentrátságát, azonban a pártok viszonyait tekintve egy új képlet, a domináns pártrendszer képlete alakult ki.

Nick Sitter arra keresi a választ, hogy hogyan jött létre a magas polarizációval és alacsony fragmentációval jellemezhető, nemzetközileg szokatlan mintázat. Úgy látja, hogy ebben a pártok tudatos döntéseinek, stratégiaválasztásának legalább akkora, ha nem nagyobb szerepe volt, mint a társadalmi-gazdasági folyamatoknak. Összehasonlítva a Fideszt a régió és Európa konzervatív pártjaival és az MSZP-t a régió utódpártjaival, kibontakozik a magyar szereplők különleges, elsősorban belső viszonyokkal magyarázható karaktere. Elismerve a jelentős változásokat a szerző végül azt emeli ki, hogy továbbra is a Fidesz és az MSZP testesíti meg a két kormányzati alternatívát, mint az elmúlt másfél évtizedben.

Grajczár István és *Tóth András* a 2010-es országgyűlési választásokon parlamentbe jutott két új erő közül a Jobbikot vizsgálja. Az empirikus elemzésből kiténik, hogy a Jobbik nem „egyutas” párt, többféle módon kapcsolódnak szavazók vagy potenciális szavazók a párthoz. Kimutatják, hogy a Jobbiknak óriási potenciális tartalékai vannak. Különösen magas a támogatottsága a fiatalok körében, ugyanakkor a Jobbik a 2010-es választásokon már nem rétegpártként indult. Támogatói egyaránt megtalálhatók a rendszerváltozás nyertesei és vesztesei körében.

Ilonszki Gabriella és *Kurtán Sándor* tanulmánya a képviselőjelöltek kiválasztására, az utánpótlás karakterére összpontosít. Tanulmányuk alapvető üzenete, hogy ezen a téren a változás csekély. Miközben a Fidesz számos új politikust emelt az elitbe, a Jobbik és az LMP, az új elit még a réginél is inkább pozícióhalmozó. A politikai és állami pozíciók halmozása és a professzionalizálódás tekintetében a parlamenten belül a két új frakció képez (gyenge) ellensúlyt. Összességében nőtt a helyi politikai pozíciót szerzők aránya és tovább romlott a nők parlamenti képviselete. A szerzők ráirányítják a figyelmet arra, hogy nemzetközi perspektívában a magyar

választók lehetősége az elit személyi összetételének meghatározására kicsi és csökken.

Kozma Viktória és Kumin Ferenc írta a kötet egyetlen, közvetlenül a 2010-es önkormányzati választásokkal foglalkozó tanulmányát. A szerzők az úgynevezett inkumbensek, azaz a hivatalt éppen betöltők előnyeit vizsgálják. Adatbázisukat elemezve megállapítják, hogy Magyarországon a helyi önkormányzati választásokon, azon belül is a 10 ezer lakost meg nem haladó lélekszámú településeken a polgármester-választás kapcsán egyértelműen kimutatható az inkumbensek előnye.

Török Gábor írásában a választási kampány során követett pártstratégiákat veszi górcső alá. Gondosan körüljárja az egyes pártok előtt állt lehetőségeket, és szisztematikusan szembesíti a valóságos eredményeket a lehetőségekkel. Az MSZP kudarcát abban határozza meg, hogy nem sikerült a Fideszt vitára kényszerítenie, a Jobbikét pedig abban, hogy nem tudott megfelelően reagálni a Fidesz támadására. Az elemzés azt sugallja, hogy a kampánystratégia kiválasztása az MDF esetében volt a legnagyobb – a párt számára tragikus – következményeket eredményező döntés. Az LMP és a Fidesz sikertörténeteiben az látszik közösnek, hogy mindkét párt profitálni tudott a jövőbeni elképzeléseit övező homályból.

Tóth Csaba tanulmánya arra mutat rá, hogy az MSZP kudarcra jól megragadható a politikai marketing szempontrendszerével. A sikeres piaci szereplők a fogyasztói igények gondos feltérképezésével, valamint a fogyasztói reakciókon alapuló termékmódosítással biztosítják, hogy termékük kielégítse a vásárlói igényeket. Az MSZP esetében ezek a fázisok háttérbe szorultak, aminek oka az volt, hogy a párt eladás- és nem marketingorientált versenyzőként viselkedett: esélyeit szakpolitikai váltásokkal próbálta növelni ahelyett, hogy a márkajellemzőit változtatta volna meg. Az utóbbi a baloldali és empatikus karakter felépítését tette volna szükségessé, valamint a tehetetléllyé vált vezetőtől való megszabadulást.

Beck László, Bíró Nagy András és Róna Dániel tanulmánya az elmúlt évtizedek kommunikációkutatásának egyik vezető irányzata, a – médiatartal- mak és közgondolkodás mellett a reálfolyamatokat is számításba vevő – napirend-kijelölés elemzési eszköztárát veszi igénybe az MSZP 2010-es választási sikertelenségének magyarázatához. Ennek során nem csupán a kormányzat szempontjából az adott ciklus egészét tekintve kedvezőtlen eseményfolyam médiabeli megjelenését mutatják ki, hanem azt is, hogy miképpen hatott e benyomások szerveződésére összességében egy irányba a politikai érdeklődés, a pártállás, a szociodemográfiai hovatartozás és a szelektív észlelés ezekkel összefüggő mechanizmusa.

Kitta Gergely a választási kampány speciális felületét, az online médiát vizsgálja. Az országgyűlési választásokon győztes párt online kampányát elemezve rámutat az internet megnövekedett szerepére. A Fidesz esetében is jelentős ugyan a mennyiségi és minőségi változás, ám a tanulmányból kide-

rül, hogy a párt online kommunikációja koncepcionálisan nem teljesen kiérlelt stratégiai keretben történt. A Fidesz alapvetően nem a választói interakciók kialakítására, hanem jobbára imázsformálásra, közösségépítésre, mozgósításra és információközlésre használta a világhálót a kampányban.

Lakatos Zsuzsa a nemzetközi választáskutatás által kimunkált kritériumrendszer alapján vizsgálja a felvételek és prognózisok 2010-es sikerességét. Mivel a kormányváltással kapcsolatos esélyek – nem csupán a közvéleménykutatások, hanem a megelőző évek választási eseményei során – gyakorlatilag már tisztázódtak, a közvélemény-kutatási előrejelzések ezúttal kevesebb figyelmet keltettek. Bár az eltérések nem voltak döntő jelentőségűek, az elemzés olykor (így a győztes párt esetében) számottevő felülmérést, kisebb pártoknál az esélyek tendenciaszerű alulbecslését állapította meg. A munka kitér azokra az online technikákat is felhasználó vegyes felvételi kombinációkra, polimetrikus kísérletekre is, melyek a végeredményeket máris jól közelítő becslésekhez vezettek.

A kötet záró tanulmányában *Tardos Róbert* a részvétel témakörét helyezi középpontba, ami a 2010-es parlamenti választások jelentős politikai átrendeződései nyomán kevés port vert fel ugyan, de tartalmazott figyelemre méltó mozzanatokot. A 2000-es évek elejéhez viszonyítva, és az általános európai trenddel egybecsengő módon, aránylag jelentősen csökkent a résztvevők aránya. Az elemzés eredményei a mobilizáció némi gyengülését részben egyes pártok politikai esélyeinek apadásához kapcsolják. Azonban – immár a magasabb státuszszinteken és hasonló jellegű regionális közegeken belül – a részvételi hajlandóság csökkenésének új forrásaira is rávilágítanak. A szavazási motívumok új típusú, az expresszív, normatív és instrumentális mozzanatoknak egyaránt szerepet juttató tipológiája a munka hangsúlyos eleme. Előzményei és alapelemei még az *Angelusz Róbert*tal közös kutatómunkához fűződnek, melynek kapcsán ez a kötet is felidézi a hazai választáskutatás kiemelkedő képviselőjének emlékét.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Kutatássorozatunkban és e kötet szerkesztésében számosan voltak segítségünkre. Az elitkutatásban tehetséges és lelkes fiatal kutatójelölt hallgatók sora vett részt: Almási Péter (BCE), Bognár Zoltán (ELTE), Czinkóczi Sándor (ELTE), Dési György (BCE), Dobos Gábor (BCE), Dúró József (BCE), Farsang Zsuzsanna (BCE), Fehértavi Alexander (ELTE), Gál András (BCE), Gonda Bence (BCE), György Alexandra (BCE), Katona Tímea (BCE), Keil András (BCE), Köveskúti István (BCE), Laufer Viktória (ELTE), Mult Eszter (ELTE), Nagy Zsolt (ELTE), Ondré Péter (BCE), Oross Dániel (BCE), Róna Dániel (BCE), Sánta Orsolya (BCE), Szabó Zsófia (BCE), Szőke Anna Réka (ELTE), Tímár Gabriella (ELTE) és Tóth Adrienn (BCE). A parlamenti kutatást Dúró József, Héjj Dávid, Papp Zsófia, Szabó Márk segítségével, a parlamenti frakciók vezetésének együttműködése nélkül nem bonyolíhattuk volna le. Külön köszönet Róna Dánielnek valamint Fábián Zoltánnak, akik a program honlapját, a www.valasztaskutatas.hu-t gondozzák. A kötet előkészítésében Lehotka Gábor, Nagykovácsy Tibor és Varga Júlia működött jelentősen közre, de a kutatások és a kiadás intézményes háttérének biztosításával éppoly nélkülözhetetlen volt a Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány s ezen belül Sándor Péter szerepe, mint e kötet valamennyi szerzőjének értékes munkája.

Budapest, 2011. február 28.

Enyedi Zsolt, Szabó Andrea, Tardos Róbert